

APIE ŽODINĖS ISTORIJOS IŠSAUGOJIMO PATIRTIS IR PERSPEKTYVAS

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos centras kiekvienais metais rengia konferencijas bei seminarus, kuriuose nagrinėjamos ilgus dešimtmečius draustos temos, prikeliama iš užmaršties liūno skaudūs nutylėti įvykiai. Dėl to nenuostabu, kad šiuose renginiuose daugiausia buvo aptarinėjama Antrojo pasaulinio karo ir sovietų okupacijos nusikaltimai ir jų padariniai, pasipriešinimo judėjimo istorija, gyvenimo už vadinamosios geležinės uždangos ypatumai ir pan.

Šių metų vasario 8–9 dienų Centre surengtas tarptautinis seminaras „Žodinės istorijos išsaugojimo patirtis ir perspektyvos“ buvo skirtas žodinio paveldo kaupimo ir jo išsaugojimo, pasitelkiant šiandienos technologijas, problemoms aptarti. Todėl seminaro organizatoriai į Karininkų ramovės salėje vykusį renginį sukviėtė muziejų, bibliotekų, archyvų, mokslo institutų ir kitų valstybinių įstaigų bei nepriklausomų organizacijų atstovus. Savo darbo patirtimi dalijosi pranešėjai iš Lietuvos ir kitų, taip pat skaudžiai nukentėjusių nuo sovietinių represijų, valstybių – Latvijos, Estijos, Lenkijos, Čekijos ir Vengrijos.

Siekiant apibendrinti seminare girdėtus pranešimus, galima išskirti dvi pagrindines grupes: vieni pranešimai buvo nesusiję su genocido centrų veikla ir buvo skirti nematerialaus paveldo skaitmeninimo klausimams aptarti, kiti pristatė panašių centrų

vykdomus tyrimus ir jų metodikas, organizuojamus renginius, kaupiamos medžiagos sisteminimo principus, kuriamas duomenų bazes.

Prie pirmosios grupės galima priskirti Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Skaitmeninimo ir virtualios elektroninio paveldo sistemos centro koordinatės dr. Reginos Varnienės-Janssen, Baltijos audiovizualinių archyvų tarybos (BAAC) prezidento, UAB „DIZI“ skaitmeninimo skyriaus vedėjo Juozo Markausko, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Tautosakos archyvo skyriaus vadovės dr. Rūtos Žarskienės, Lietuvių kalbos instituto direktorės doc. dr. Jolantos Zabarskaitės ir šio instituto mokslinės sekretorės dr. Violetos Meiliūnaitės, Vilniaus universiteto Elektroninių studijų ir egzaminavimo centro direktorės prof. dr. Marijos Stonkienės pranešimus.

Pranešime „Virtualios elektroninio paveldo sistemos plėtra – skaitmeninis paveldo turinys bei elektroninės paslaugos Lietuvai ir Europai“ R. Varnienė-Janssen pristatė naująjį Nacionalinės bibliotekos koordinuojamą projektą, kuris finansuojamas iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų. Vykdamas projektą bus tęsiami spaudinių, rankraščių ir garso įrašų fondų skaitmeninimo darbai. J. Markauskas, kalbėdamas apie skaitmeninio archyvo iššūkius ir galimybes, pabrėžė ne tik skaitmeninimo prioritetus, bet ir galimas grėsmes. Tai – programinės bei techninės įrangos ir saugojimo laikmenų senėjimas, metaduomenų trūkumas ir kt.

Norint jų išvengti, būtina užtikrinti saugojimo laikmenų patikimumą ir metaduomenų išsaugojimą, naudoti pačius naujausius formatus, dubliuoti saugomus duomenis ir t. t. R. Žarskienė supažindino su LLTI saugomais tautosakos fondais ir jų skaitmeninimo eiga, kuriama Lietuvių tautosakos rankraštyno duomenų baze (*www.tautosakos-rankrastynas.lt*), jos perspektyvomis. J. Zabarskaitė seminario dalyvius kvietė naudotis elektronine *Lietuvių kalbos žodyn*o versija, kaip atminties saugykla, ieškant atsiminimų, paliudijimų apie įvairias vietas, kaimus, miestelius. Pažymėjo, kad sovietmečiu komunistinei ideologijai prieštaraujantys žodžiai buvo praleidžiami arba skelbiamas nevisas jų aprašas. V. Meiliūnaitė pastebėjo, kad tarmė, kaip ir daugelis kitų tradicinių dalykų, sunkiai siejasi su šiuolaikinėmis technologijomis, tačiau vis dėlto būtina šiuos dalykus suderinti, t. y. suskaitmeninti ir skleisti visuomenei, pasitelkiant jų publikavimą internetinėse duomenų bazėse. M. Stonkienė aptarė žodinės istorijos vienetų – pasakojimų, įrašytų pasakojimų (vaizdu, garsu) ir asmenų sukurtų rašto, vaizdo kūrinių (dienoraščių, atsiminimų, nuotraukų ir kt.), kaip intelektinės nuosavybės objektų, sampratą. Teisingai atkreipė dėmesį, kad skaitmeninant, t. y. kuriant duomenų bazes, galima sukurti naują intelektinės nuosavybės – autorių ir / ar *sui generis* teisių objektą.

Antrosios grupės prelegentų – Estijos nacionalinio muziejaus darbuotojos Terje Anepaio, Latvijos valstybinio archyvo vyriausiojo archyvisto Ainaro Bambalo, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos centro direktorės Teresės Birutės Burauskaitės ir archyvo vedėjos Violetos Životkevičiūtės, KARTA centro (nepriklausoma, nevyriausybinė, viešai remiama organizacija, fiksuojanti ir viešinanti naująją Lenkijos ir Centrinės bei Rytų Europos istoriją) at-

stovo Dominiko Czapigo, 1956 m. Vengrijos revoliucijos istorijos instituto Žodinės istorijos archyvo vadovės Katalinos Somlai, Totalitarinių režimų studijų instituto (Čekija) darbuotojų Barbaros Kopeckos ir Jano Dvořáko bei Valstybinio Vilniaus Gaono žydų muziejaus Žydų gelbėjimo ir atminimo įamžinimo skyriaus darbuotojos Danutės Selčinskajos – pranešimai gvildeno temas, susijusias su įvairių tautų genocido medžiaga ir jos išsaugojimu.

Estijos ir Latvijos atstovai kalbėjo apie dokumentus ir dokumentavimą. T. Anepaio pristatė savo, kaip istorikės, patirtį renkant atsiminimus apie sovietines represijas, filmuojant renginius. A. Bambalas, sugretinęs Latvijos SSR NKVD baudžiamąsias ir tremties bylas su totalitarinio režimo aukų – politinių represijų liudytojų – atsiminimais, priėjo prie išvados, kad ne dokumentai, o tik žmonių išgyvenimai ir liudijimai gali perteikti tikrąjį gulago mastą ir esmę. T. B. Burauskaitė pademonstravo Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos centro vardyno duomenų bazę, kuri pradėta kurti dar 1990 m., siekiant suvesti nuo sovietinių okupantų nukentėjusių asmenų vardus. Pagal šios bazės duomenis jau išleistos šešios vardyno knygos. Apie Centre vykdomą „Tremties ir kalnimo vietų“ programą, kurios tikslas – suformuoti atsiminimų archyvą ir fototeką apie 1940–1990 m. vykdytus masinius trėmimus ir kalinimą gulago lageriuose, papasakojo V. Životkevičiūtė (per tą laikotarpį iš Lietuvos buvo išvežta apie 300 tūkst. gyventojų, iš jų apie 28 tūkst. žuvo tremtyje, apie 20 tūkst. lageriuose). Programa vykdyta labai sėkmingai – pasitelkus rašytinį (laiškų) ir laisvo interviu metodus, buvo surinkta daugybė atsiminimų, nuotraukų, dokumentų, dienoraščių ir kitos vertingos medžiagos. D. Czapigo savo pranešimu bandė atsakyti į klausimą, kodėl už-

rašinėjama žmonių gyvenimo istorija. Nuo 2003 m. visuose KARTA centro žodinės istorijos projektuose naudojami biografiniai interviu. Įdomu, kad jų parengtuose klausimynuose yra punktai, kur rinkėjas turi pakomentuoti pokalbio atmosferą ir nurodyti geriausią, jo nuomone, interviu momentą. Pasak prelegento, svarbiausia ne patys faktai, o tai, *kaip* žmonės juos prisimena ir papasakoja. K. Somlai pažymėjo, kad Vengrijoje gyvenimo interviu yra užrašinėjami nuo devintojo dešimtmečio pradžios ir jų pobūdis keitėsi ir keičiasi besikeičiant tyrimų tikslams. Šiuo metu jų institute vykdomi projektai, kurių metu renkami 1956 m. Vengrijos revoliucijoje nukentėjusių vaikų, dabar jau esančių brandaus amžiaus, prisiminimai. Taip pat siekiama užrašyti demokratinio pagrindžio veikėjų bei menininkų pasakojimus, kaip juos veikė totalitarinė sistema. J. Dvořákas papasakojo apie Totalitarinių režimų studijų institute vykdomą projektą „Sovietų prievartinio darbo stovyklose kalintų Čekijos piliečių prisiminimai“. Jo tikslas – užrašyti paskutinių gyvų liudytojų, 1940–1960 m. kalėjusių sovietiniuose lageriuose, atsiminimus. Jo kolegė B. Kopecka pristatė skaitmeninį interneto archyvą „Tautos atmintis“ (www.memoryofnation.eu), kuriame kaupiami įvairių tautų žmonių liudijimai. 2008 m. pradėta didžiulė programa sujungė trisdešimt Europos žodinės istorijos projektų, jau paskelbti įvairių politinių XX a. įvykių dalyvių liudijimai (per 800 vnt.), tinklalapis veikia devyniomis kalbomis. Lietuvos žydų atstovė D. Selčinskaja savo pranešime pristatė kompaktinį diską „Išsigelbėjęs Lietuvos žydų vaikas pasakoja apie Šoa“. Čia siekiama kuo autentiškiau atspindėti įvykusių tragediją, išgirsti paskutinių Šoa liudytojų pasakojimus.

Seminaro pranešimų, kurie buvo tiesiogiai verčiami iš anglų į lietuvių ir iš lietuvių į anglų kalbas, klausėsi gausus būrys įvairių įstaigų, kaupiančių ir saugančių svarbias Lietuvai ir visai žmonijai vertybes, darbuotojų. Vis dėlto tenka apgailestauti, kad rimtų diskusijų seminaro metu taip ir nebuvo, nes po kiekvieno pranešimo klausimams nebuvo skirta laiko, o po visų dienos pranešimų diskutuoti nenorėjo nei išvargę klausytojai, nei pranešėjai. Būna tikėtis, kad įdomiausi ir aktualesni pranešimai bus paskelbti Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos centro šiam seminarui skirtame leidinyje.

Baigiant apžvalgą knieti išsakyti dar keletą minčių. Apibendrinus seminare išgirstą informaciją, tapo akivaizdu, kad ir šiame sparčios technologijų plėtros amžiuje vis dar labai svarbi žodinė tradicija. Kai nusprendžiama, kad viskas jau užfiksuota dokumentuose ir susegta į biurokratinės bylas, kad visi istoriniai faktai yra žinomi ir nenuginčijami, paaiškėja, jog vis dar svarbu vieno, konkretaus liudytojo prisiminimai, dažnai gerokai nutolę ar net prieštarausiantys oficialiajai versijai. Iš tiesų norisi tik pasidžiaugti, kad šioje neretai gana chaotiškoje ir begaliniu skubėjimu paženklintoje amžių pervartoje naujai atsigręžiama į iš pirmo žvilgsnio niekuo neišsiskiriantį, miesto daugiabutyje ar kaimo namelyje gyvenantį, tačiau unikalų savo gyvenimo patirtimi žmogų. Kuriamos valstybinės, mokslinės ar visuomeninės įstaigos bei organizacijos, kurių tikslas yra užfiksuoti kuo daugiau paprastų žmonių jautriausiais širdies išgyvenimais paženklintų liudijimų, kurie, pritaikius moderniausias technologijas, bus išsaugoti ateities kartoms, o jų tyrimai atveria ir toliau atvers gilius klodus apmąstymams ir naujoms įžvalgoms.

LIETUVIŲ TAUTOSAKOS
RANKRAŠTYNO NAUJIENOS

2011 m. kovo 30 d. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Tautosakos archyvo skyriaus darbuotojos visus besidominčiusius pakvietė į seminarą. Jame Rima Visackienė ir Edmunda Rusteikienė papasakojo apie Jono Balio surinktų Amerikos lietuvių įrašų kolekciją (1949–1959), kuri saugoma JAV Kongreso bibliotekoje, o jos kopijos 2009 m. pabaigoje buvo perduotos Lietuvių tautosakos rankraštynei. O projekto *EuropeanaConnect* LLTI koordinatore Austė Nakienė nušvietė Tautosakos archyvo darbuotojų indėlį kuriant Europos skaitmeninę biblioteką *Europeana* (2009–2011 m).

1948 m. rudenį J. Balys emigravo į Jungtines Amerikos Valstijas ir pradėjo dirbti Indianos universitete. Taip prasidėjo naujas tautosakos ir etnografinės medžiagos rinkimo etapas. Remiamas profesorius Stitho Thompsono, pasiskolinęs iš Indianos universiteto „kaspininį rekorderį“, 1949 ir 1950 m. vasaros mėnesiais J. Balys aplankė beveik visas didesnes lietuvių kolonijas, kiekvieną savo kelionės dieną aprašydamas dienoraščiuose.

1949–1950 m. sukaupia J. Balio kolekcija suteikia puikią progą susipažinti su XX a. viduryje JAV lietuvių išeivijoje gyvavusia liaudies dainų įvairove, iš gimtojo krašto atsineštomis ir atmintyje saugotomis sakmėmis, pasakomis, prisimintomis mįslėmis, žaidimais. J. Balio sukauptos medžiagos pateikėjai – daugiau kaip 120 žmonių iš visų Lietuvos regionų, dauguma jų atvykę į Ameriką XX a. pradžioje, būdami dar jauni (15–25 metų). Didžiausią šios kolekcijos dalį sudaro lietuvių liaudies dainos. Kiti užfiksuoti žanrai – pasakos, sakmės, patarlės, mįslės, anekdotai, šokiai ir žaidimai, papročių aprašai, prietarai,

instrumentinė muzika, garsų pamėgdžiojimai.

Remdamasis šia medžiaga, J. Balys parengė keletą knygų. 1958 m. pasirodė *Lietuvių dainos Amerikoje: Pasakojamosios dainos ir baladės (Lietuvių tautosakos lobynas, t. V)*, 1977 m. – *Lietuvių dainos Amerikoje: Lyrinės, meilės, papročių, darbo, švenčių ir pramogų dainos (Lietuvių tautosakos lobynas, t. VI)*, 1989 m. atskiru leidiniu *Suvalkiečių liaudies kūryba Amerikoje: Antologija* buvo išleista dviejų moterų iš Suvalkijos – Uršulės Žemaitienės iš Šukių kaimo ir Magdalenos Takažauskienės iš Versnupių – pateikta tautosaka.

Spausdintose knygose buvo paskelbti įdomiausi tautosakos tekstai, Vlodo Jakubėno šifruotos dainų melodijos, pateikėjų nuotraukos, o dabar ne tik Amerikoje, bet ir Lietuvoje galima susipažinti su pirminiais šaltiniais – ekspedicijų dienoraščiais ir garso įrašais (seminaro metu buvo galima pasiklausyti jų pavyzdžių).

Antrojoje seminaro dalyje buvo kalbama apie Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto dalyvavimą Europos Komisijos remiamame projekte *EuropeanaConnect*, tačiau kalba pradėta iš toliau. XXI a. italų skaitmeninių technologijų kūrėjų aplinkoje atsirado naujas pavadinimas – skaitmeninis Renesansas, reiškiantis skaitmeninių technologijų taikymą kultūros reikmėms. Šio naujojo Renesanso kūriniai – virtualūs muziejai ir bibliotekos, iš kurių susidaro didžiulis internetu prieinamų humanitarams skirtų žinių tinklas. O skaitmeninio Renesanso žmonėmis gali pasijusti ne tiek jų kūrėjai – persidirbę programuotojai ar stropios bibliotekininės, kiek vartotojai, galintys susipažinti su pačiomis įvairiausiomis kultūros vertybėmis.

Lietuvoje *skaitmeninio Renesanso* terminas pirmąkart pavartotas kalbant apie Europos skaitmeninę biblioteką *Euro-*

peana. Joje skaitytojai gali rasti suskaitmenintų knygų, rankraščių, garso bei vaizdo dokumentų, saugomų daugybės Europos mokslo ir kultūros institucijų archyvuose. Interneto portale www.europeana.eu galima rasti ir Lietuvos kultūros vertybių iš Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos, Nacionalinio dailės muziejaus, Biržų krašto muziejaus „Sėla“, kitų muziejų ir bibliotekų saugyklų.

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas buvo pirmasis, pateikęs *Europeana* lietuviškos muzikos garso įrašų. Nuo 2009 iki 2011 m. Institutas dalyvavo Europos Komisijos remiamame projekte *Europeana-Connect* (projekto koordinatorius Austrijos nacionalinė biblioteka), kurio tikslas: 1) sukurti informacinių technologijų sprendimus, gerinančius Europos skaitmeninės bibliotekos funkcionavimą bei leidžiančius kaupti didelius duomenų kiekius, naršyti įvairiomis kalbomis, rūšiuoti duomenis teminiu, geografiniu bei chronologiniu požiūriu, ir 2) pateikti vartotojams radijo, folkloro ir kituose garso archyvuose saugomų įrašų.

Dalyvaudamas projekte, Tautosakos archyvo skyrius Europos skaitmeninei bibliotekai pateikė į fonografo volelius, plokšteles bei magnetofono juostas įrašytų lietuvių liaudies muzikos pavyzdžių. Tarp šių įrašų yra ir autentiškų sutartinių giedojimo bei kankliavimo, skudučiavimo, ragų pūtimo pavyzdžių, tad vartotojai galės susipažinti su 2010 m. į UNESCO nematerialaus paveldo vertybių sąrašą įtraukta sutartinių tradicija.

Norėdamas pateikti ne vien liaudies, bet ir akademinės bei populiariosios muzikos pavyzdžių, Institutas pakvietė dalyvauti projekte leidyklą „Semplice“, išleidusią XX a. trečiajame ketvirtajame dešimtmetyje Lietuvos mažosios scenos artistų įrašus ir žymaus lietuvių kompozitoriaus ir

dailininko Mikalojaus Konstantino Čiurlionio kūrinis. Chorui, fortepijonui, vargonams ir simfoniniam orkestrui parašytą M. K. Čiurlionio kūrinių paskelbimu *Europeanoje* paminėtos šiais metais Lietuvoje ir visame pasaulyje prisimenamos 100-osios kompozitoriaus mirties metinės (įrašų ieškokite www.dismarc.org ir www.europeana.eu).

Dar vienas darbas – archyviniais garso įrašais ir nuotraukomis iliustruota paroda „Vestuvės Rytų Europoje“ (*Weddings in Eastern Europe*). Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslininkės ją parengė kartu su kitais projekto partneriais – Lenkijos, Vengrijos ir Slovėnijos folkloro archyvais (parodos nuoroda: <http://econnect.ait.co.at/wedding-exhibition/>).

Austė Nakienė

ŽMOGAUS PASAULIS „PROFESORIAUS NORBERTO VĒLIAUS SKAITYMUOSE“

2011 m. balandžio 8–9 d. Lietuvių literatūros ir tautosakos institute įvyko jau ketvirtoji žymiam tautosakininkui, etnologui, baltų religijos ir mitologijos tyrinėtoji, ilgamečiame Instituto darbuotojui Norbertui Vėliui (1938–1996) skirta mokslinė konferencija „Profesoriaus Norberto Vėliaus skaitymai IV: Žmogaus pasaulis baltų mitologijoje ir religijoje“. Šiomet, vasaros saulėgrįžos išvakarėse, minėsime 15-ąsias N. Vėliaus mirties metines. Tuomet, 1996 m., netikėta profesoriaus mirtis daugeliui tiesiog atėmė žadą, atrodė, kad ilgam sustos ir baltų religijos bei mitologijos šaltinių sklaidos ir tyrimo darbai. Tačiau, kaip yra pastebėjusi habil. dr. Nijolė Laurinkienė, Norberto Vėliaus asmenybės

ir palikimo gyvybingumas „pasirodė besąs stiprus ir ilgalaikis, turint omenyje visų pirma solidžius ir reikšmingus mokslo darbus“ (*Tautosakos darbai*, 2006, [t.] XXXII, p. 296), kurie pasirodė jau po profesoriaus mirties. Per tuos metus iš spaudos išėjo visi keturi *Baltų religijos ir mitologijos šaltinių* tomai, *Lietuvių mitologijos* III tomas, perspausdinamos N. Vėliaus parengtos tautosakos rinktinės, rengiamasi dar kartą išleisti ir mokslines jo monografijas. Siekiant pabrėžti profesoriaus įdirbį baltų religijos ir mitologijos srityje ir pagerbti šviesų jo atminimą, Lietuvių literatūros ir tautosakos institute ir buvo sumanyta rengti „Profesoriaus Norberto Vėliaus skaitymus“:

N. Vėliui skirta pavasarinė mitologijos konferencija jau tampa kasmetine Instituto tradicija, o šiemet ji išaugo net į dviejų dienų susibūrimą. Tai ne vienintelė šiųmečio renginio naujovė. Šįmet pirmą kartą nuspręsta rengti teminę konferenciją, taip siekiant plačiau ir išsamiau tyrinėti atskiras baltiškojo mitologinio ir religinio palikimo sritis. Šiai žmogaus pasaulio baltų religijoje ir mitologijoje problematikai buvo skirta pirmoji pasisakymų diena, kurią užbaigė į konferenciją kaip lygiavertė jos dalis įtraukta bendra pranešėjų bei suinteresuotų klausytojų diskusija apie žmogaus pasaulį baltų kultūros pavelde. Diskutuojant norėta dar detaliau aptarti konferencijos pranešimuose iškeltas idėjas ar išplėtoti kitas, atidesnio pranešėjų dėmesio nesulaukusias žmogiškojo universumo temas ir apskritai aktualias baltų mitologijos problemas, galėsiančias tapti vėlesnių „Skaitymų“ tyrimų objektu. Antroji konferencijos diena buvo skirta pranešimams, labiau nutolusiems nuo rengėjų pasiūlytos žmogiškojo dėmens mitologijoje tematikos, tačiau ne mažiau įdomiems ir išsamiesiems. Konferencija baigėsi ekskursija į Lietuvos nacionalinį muziejų. Jame

pažintis su baltiškosios kultūros istoriją liudijančiomis vertybėmis vyko apžiūrint parodą „Kazio ir Gabrielės Varnelių dovana“, kurioje pristatoma dalis K. Varnelio sukauptų senųjų knygų ir žemėlapių, taip pat aplankant per kelerius pastaruosius metus atnaujintą nuolatinę muziejaus ekspoziciją Naujojo arsenalo pastate. Tikėkimės, kad ir kituose „Skaitymuose“ visos šios mokslinės ir pažintinės iniciatyvos gyvuos toliau, o gal bus dar įgyvendinta ir ne viena nauja idėja.

Konferencijoje su žmogumi susijusios problematikos aspektus aptarė tyrinėtojai iš Lietuvių literatūros ir tautosakos, Lietuvos kultūros tyrimų institutų, Vytauto Didžiojo ir Šiaulių universitetų, Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės ir Molėtų krašto muziejų, Anykščių kultūros ir Šiuolaikinio dvasingumo tyrimo centrų. Trumpai apžvelksime pagrindines pranešimų mintis.

Renginį įžanginiu žodžiu pradėjusi „Profesoriaus Norberto Vėliaus skaitymų“ įkvėpė ir viena iš organizatorių dr. Daiva Vaitkevičienė pasidžiaugė jau ketvirtą kartą susirinkusiu gausiu pranešėjų ir klausytojų būriu, vos telpančiu Instituto konferencijų salėje. Beje, žmonių į salę prigužėjo ir antrąją konferencijos dieną, saulėto šeštadienio pusdienį. D. Vaitkevičienė glaustai pristatė pagrindines konferencijos temines grupes. Tai gimimo ir giminystės mitiniai aspektai, regėjimo ir žinojimo mitologinė samprata, magijos pasaulio slėpiniai, susidūrimo su kitokybe išraiškos, neapčiuopiamo sakralumo ir vizualinio figūratyvumo sąsajos, vaizdinių ir ritualų prasmės.

Pirmoji pranešėja habil. dr. N. Laurinkienė papasakojo apie su pačia suasmeninta žeme, su joje slypinčiomis galiomis sietos deivės Žemynos ir žmogaus gimimo ryšį, atkreipė dėmesį, kad archajiniame

pasaulėvaizdyje žemė, kaip neišsenkamos gyvybės versmė, galėjo būti laikoma žmogiškos gyvybės radimosi vieta, o žemę įsameninančių dieviškų chtoninių galių globos naujagimiui siekta įvairiomis aukomis. Mitinės žmogaus gimimo reikšmės toliau plėtojo dr. Jurgita Macijauskaitė-Bonda, aptardama magines priemones, kurios lietuvių stebuklinėse pasakose padeda susilaukti vaikų. Ji plačiau nagrinėjo maisto produktų (žuvies, uogos, žirnio, pipiro, obuolio, kiaušinio) ir valgyimo, kaip magišką galią turinčio veiksmo, sąsajas. Svarbiausią mitologinę krikšto ir krikštynų paskirtį – nulemti laimingą kūdikio gyvenimą – išskėlė dr. D. Vaitkevičienė. Ji konstatavo, kad per krikštą susiklosčiusi dvasinė giminystė užtikrina mitinius laimės mainus tarp krikštavaikio ir kūmų. Mokslininkė taip pat išskėlė rimtą prielaidą, jog pirmoji kūmystė buvo ir brandos apeiga, patvirtinanti, kad krikštataėviai jau yra pasirengę vedyboms. Plėtodama N. Vėliaus monografijoje *Mitinės lietuvių sakmių būtybės* nagrinėtos burtininkų kategorijos analizę, dr. Jūratė Šlekonytė plačiau aptarė vieną iš neigiamos jų veiklos aspektų – pokštavimą, siekiant pasišaipyti iš žmonių. Tokie burtininkai gebėdavę sukelti tikroviškas iliuzijas, o jomis patikėję žmonės ne tik apsijuokdavo prieš susirinkusiuosius, bet ir prisidarydavo nuostolių. Dar vieną N. Vėliaus apibrėžtai „nepaprastų žmonių kategorijai“ priskirtiną mitinių bruožų turinčių asmenų grupę – masonus pristatė dr. Radvilė Racėnaitė. Pasitelkdama ne tik mitologines sakmes, bet ir istorinio pobūdžio amžininkų raštus, ji aptarė šios brolijos narius, kaip „kitokiems / svetimiems“; liaudies priskiriamas mitines ypatybes, sakmėse iškeliamą jų ryšį su velniu ir artimumą mirties pasauliui. Kasdienės maginės veiklos ypatybes senojoje lietuvininkų kultūroje apžvelgė dr. Ignas Narbu-

tas. Tyrinėtojas apibendrina, jog dauguma lietuvininkų praktikuotų maginių apeigų yra Europos valstiečių bendrės tradicijos dalis ir atspindi lietuvininkų valstiečių tikėjimo sinkretiškumą. Dr. Jolanta Zabulytė nagrinėjo liaudies maginių praktikų ir religinių paminklų ryšius. Daugeliu atvejų maginiai veiksmai, šalia ritualinių objektų, buvo atliekami gydymosi tikslais, skatinant vaisingumą ar siekiant išvengti vaikų mirties. Taip pat šie du dėmenys buvo susiejami ir meilės magijoje. Mitologijos ir liaudies medicinos sąsajas savo pranešime apie žmogaus ir velnio santykius aptarė doktorantas Rokas Petkevičius. Jis atskleidė, kad proto negalia kaimo bendruomenėje dažnai buvo ne biologinės, o socialinės kilmės. Ji sieta su nevaldomomis neigiamomis emocijomis, kurios būdingos velniui ir laikomos jo raiška šioje tikrovėje. Senojo ir šiuolaikinio folkloro vaizdinių tarpusavio sąsajas, tradicijos perimamumo ir kaitos tendencijas aiškino doktorantė Ingrida Šlepavičiūtė, aptardama, kaip kito pasaulio būtybių pavidalai ir elgesys atspindi interneto folklore. Folkloristams nelabai įprastu fenomenologiniu požiūriu į tradicinę pasaulėžiūrą pamėgino pažvelgti dr. Giedrė Šmitienė. Ji nagrinėjo naratyvus, atskleidžiančius, kad ypatingu žinojimu gali pasižymėti ne tik maginių galių turintys žmonės, bet ir augalai ar gyvūnai.

Antrąją konferencijos dieną pradėjo filosofinių paradigimų erdvėje baltiškąją sakralybę gvildenusi dr. Lilijana Astra. Jonas Vaiškūnas siekė pagrįsti prielaidą, kad seniausiose lietuviškose monetose vaizduojama ietigalio ir lygių galų kryžiaus kombinacija gali vaizduoti Perkūno stabo siluetą. Dr. Dainius Razauskas, remdamasis vedų ir baltų tradicijomis, analizavo indoeuropiečių statišką *plačios žemės* ir dinamišką *žemės plėtimosi* vaizdinius. Prof. Skirmantas Valentas nagrinėjo *ledo*

vaizdinį šiuolaikinėje lietuvių poezijoje ir aiškinosi, kaip poetiniame šio įvaizdžio fone susijungia lingvistiniai ir mitologiniai niuansai. Dr. Elvyra Usačiovaitė apžvelgė baltų karo papročius, pasiremddama XIII a. Livonijos kronikų duomenimis. Giedrė Bu-fienė nagrinėjo mažųjų tautosakos žanrų tekstuose figūruojančio vaizdinio apie nuo žąsies riedantį vandenį maginę semantiką. Plačiau apie pranešimų turinį galima sužinoti iš konferencijos tezių, o jų pagrindu parengtus straipsnius ketinama publikuoti.

Pranešimų ir jų klausytojų turtingi šių metų „Profesoriaus Norberto Vėliaus skaitymai“ dar kartą patvirtino, kad mitologijai skirtos konferencijos yra reikalingos. Tokiuose susibūrimuose ne tik pristatomi naujaisi moksliniai mitologijos tyrimų atradimai, bet ir patvirtinamas baltų religijos ir mitologijos tyrimų tęstinumas – šios vardinės konferencijos kontekste svarbus N. Vėliaus mokslinio palikimo perimamumas ir jo idėjų plėtotė.

Radoilė Racėnaitė

TAUTOSAKINIAI 43-IOJO RESPUBLIKINIO JAUNŪJŲ FILOLOGŲ KONKURSO DARBAI

Šių metų balandžio 8–9 dienomis Mažeikių Merkelio Račkausko gimnazijoje įvyko 43-iasis Respublikinis jaunųjų filologų konkursas (toliau – JFK), į kurį, įveikę rajoninį darbų vertinimo etapą ir po jo vykusią respublikinę atranką, iš visos Lietuvos sugužėjo netoli šimto kūrybingų moksleivių, lydimų kelių dešimčių mokytojų. Po ilgų darbo sekcijose valandų, skirtų jaunųjų filologų kūrybos skaitymams, darbų pristatymams, ramiems pokalbiams

ir audringoms diskusijoms, vertinimo komisija paskelbė 2011 metų JFK laureatus poezijos, prozos, publicistikos, literatūros kritikos, kalbos ir tautosakos sekcijose. Apie pastarosios darbus kiek išsamiau.

Į JFK Tautosakos sekciją šiemet buvo pakviesti vienuolikos darbų autoriai iš Grinkiškio, Šeduvos, Pociūnėlių (Radviliškio r.), Merkinės (Varėnos r.), Kražių (Kelmės r.), Onuškio (Trakų r.), Taujėnų (Ukmergės r.), Marijampolės, Ukmergės, Mažeikių vidurinių bei pagrindinių mokyklų ir gimnazijų.

Skiriamasis bruožas, leidžiantis visus konkursinius Tautosakos sekcijos darbus sąlygiškai dėti į dvi grupes, – moksleivių ir jų vadovų apsisprendimas pateikti konkursui įvairių žanrų tautosakos bei folklorizuotų autobiografinių naratyvų rinkinius su išsamesniais ar glaustesniais įvadais arba tiriamojo pobūdžio darbus, kuriuose pasirinktu aspektu detalai nagrinėjama pačių jaunųjų filologų surinkta folklorinė medžiaga. Pastariesiems priskirtini keturi šių metų darbai. Šiuolaikinio kaimo moterų saviraiškai savo tyrimą paskyrusi Jovita Žekaitė („Prie dainuojančių Vilkiautinio moterų dvasios prisilietus“; Merkinės Vinco Krėvės gimnazija, mokyt. Rita Černiauskienė) gilinosi į Vilkiautinio kaime (Varėnos r.) daugybę metų gyvuojančio etnografinio ansamblio dalyvių – penkių įvairaus amžiaus moterų – kultūrinę kasdienybę, fiksavo jų požiūrį į dainas ir dainavimą (tam moksleivė pasitelkė specialiai parengtą klausimyną), taip pat užrašė ir aptarė ansamblio repertuarą. Kražių gimnazijos abiturientė Erika Palubinskaitė, padedama mokytojos Emilijos Kvietkuvienės, konkursui pateikė darbą „Žemaitijos kaimo žmonių vertybės“, kurio pagrindas – dviejų pateikėjų gyvenimo istorijos. Tos pačios gimnazijos mokinė Edita Stanevičiūtė bandė gilintis į

folklorines humoro prasmes. Savo tyrimui ji rinkosi trijų vienos šeimos kartų atstovų raštu ir žodžiu perduotus naratyvus, vienaip ar kitaip atspindinčius obsceniškus ir humoristinius folkloro motyvus. Onuško vidurinės mokyklos moksleivių Ievos Masilionytės ir Danutės Vansevičiūtės darbe „Ką močiutės pasakoja“ (mokyt. Nijolė Baranauskienė) kaip trys savarankiškos dalys pristatomi pokalbiai su trimis vyresniosios kartos moterimis apie jų jaunystę, šeimos ir kaimo tradicijas, pateikiami išsamūs jų aptarimai.

Kalbant apie kitą šiųmečiui konkursui pateiktų darbų kategoriją – folkloro rinkinius – verta atkreipti dėmesį į nemažą jų įvairovę. „Klasikiniu“; tai yra atitinkančiu dešimtmečius gyvuojančius tautosakos kūrinių archyvavimo kanonus, vadintinas Taujėnų vidurinės mokyklos moksleivių Rugilės Petrauskaitės ir Andželikos Simanonytės rinkinys „Dainos ir rateliai“ (mokyt. Loreta Zdanienė). Jame sudėta daugiau kaip trys šimtai iš viso pulko pateikėjų užrašytų kūrinių: dainų, ratelių, patarlių ir kt. Panašų, tik nepalyginti kuklesnį apimties ir parengimo kokybės požiūriu rinkinį sudarė gimnazistė Monika Gintalaitė (Mažeikių Merkelio Račkausko gimnazija, mokyt. Romualda Žilinskienė). Suvalkietės Onos Stasionienės tautosaką (pasakas, padavimus ir dainas) konkurse pristatė pateikėjos vaikaitė, Marijampolės Sūduvos gimnazijos moksleivė Rusnė Vaičiulytė (mokyt. Laimutė Kraukšlienė). Šėduvos gimnazistė Ieva Sipavičiūtė kaip savo konkursinį darbą pateikė visoje Lietuvoje žinomos šėduviškės šviesuolės Emilijos Brajinskienės tradicinių pasakojimų apie gydomąsias augalų savybes rinkinį (mokyt. Virginija Diržinauskienė), papildytą liaudies medicinos žiniomis iš prieškarinio leidinio *Vaistų žolynas*. Visiškai kitokio pobūdžio folklorinės medžiagos kolekcijas,

palyginti su ką tik aptartais moksleivių parengtais tautosakos rinkiniais, šįkart pateikė Ukmergės Dukstynos pagrindinės ir Grinkiškio Jono Poderio vidurinės mokyklos moksleiviai, ėmęsi išties nelengvos užduoties – užrašinėti pateikėjų gyvenimo istorijas, šiuo metu lietuvių folkloristikoje vis dažniau nagrinėjamus autobiografinio pobūdžio folklorinius naratyvus. Ukmergiškė Gabrielė Usonytė ir jos mokytoja Elvyra Augustinavičienė kalbino išskirtinės gyvenimo pokario metais patirties turinčius puikius pasakotojus brolių ir seserį Praną ir Vladislavą Šuminskus („Du gyvenimai – vienas likimas“), o Grinkiškio moksleiviai Eidvilė Bložytė, Laura Bložytė ir Justas Šepronas konkursui pristatė darbą „Trys gyvenimo istorijos“, kuriame užfiksuotos kelių Radviliškio rajono Geručių ir Kairėnų kaimų senbuvų gyvenimo istorijos. Pastarasis rinkinys, kaip ir visi anksčiau ne vienus metus konkursui pateikti puikių kraštotyrininkų mokytojų Audros ir Klemo Indrėkų moksleivių darbai, išsiskiria ypatinga precizika, puikiu medžiagos parengimu archyviniam saugojimui.

Tiek ankstesnių, tiek šių metų JFK'e tautosakinę kryptį pasirinkusių jaunųjų filologų ir jų vadovų darbai atspindi bendras šiuolaikines folkloro fiksavimo ir tyrimų tendencijas. Tai natūralu – idėjas moksleiviams siūlantys ir kartu jas įgyvendinantys mokytojai aktyviai domisi folklorinės kultūros procesais, nuolatos ieško naujų temų. Tai akivaizdžiai rodo didėjantis moksleivių dėmesys autobiografinių naratyvų fiksavimui ir analizei, tai yra objektams, kurie pastaruoju metu nuolatos figūruoja folkloristų tyrinėjimuose. Atskiras ir gana keblus klausimas, ar jaunesiems filologams pavyksta suvaldyti šią toli gražu nevienalytę ir daugiasluksnę medžiagą, kaip sekasi pokalbių su pateikėjais metu

kryptingai fiksuoti aktualius naratyvus, o vėliau nepaklysti juos nagrinėjant.

Pirmosios vietos už tautosakos darbą šių metų JFK vertinimo komisija neskyrė. Antrą vietą atiteko J. Žėkaitei, E. Palubinskaitei, R. Petrauskaitei ir A. Simanonytei. Trečiosios vietos prizininkai – E. Stanevičiūtė, E. Bložytė, J. Šepronas, G. Usonytė.

Kaip ir kasmet, šių metų JFK Tautosakos sekcijos darbai bus perduoti Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Tautosakos rankraštynei.

Vita Ivanauskaitė-Šeibutienė

MEDŽIAI HUMANITARŲ TEKSTUOSE IR DARBUOSE

2011 m. gegužės 12–13 d. Šiaulių universitete įvyko Humanitarinio fakulteto Literatūros istorijos ir teorijos katedros surengta XV tarptautinė tarpdalykinė mokslinė konferencija „Medis kultūroje“, skirta Tarptautiniams miškų metams.

Šiauliečiai humanitarai kasmet rengia tarpdalykines mokslines konferencijas, kuriose kviečiami dalyvauti ir tiriamąjį objektą aptarti įvairių sričių mokslininkai – literatūrologai, kalbininkai, tautosakos ir etnokultūros specialistai, istorikai, archeologai, botanikai, antropologai, sociologai, kultūrologai, filosofai, menotyrininkai, edukologai, psichologai ir kt. Pirmoji tokia konferencija „Ragana lietuvių kultūroje“ įvyko 1997 metais. Vėlesnės temos: „Provincija lietuvių kultūroje“ (1999), „Kūnas lietuvių kultūroje“ (2000), „Kanonai lietuvių kultūroje“ (2001), „Mitu lietuvių kultūroje“ (2002), „Vertybių transformacija lietuvių kultūroje“ (2004), „Alus lietuvių kultūroje“ (2004), „Kaltė kaip kultūros fenomenas“ (2005), „Pelkė lietuvių kultūroje“ (2005), „Saulė lietuvių kultūroje“

(2006), „Vaikas lietuvių ir pasaulio kultūrose“ (2007), „Akmuo kultūroje“ (2008), „Vardas kultūroje“ (2009), „Turgus kultūroje“ (2010). Atitinkamai išleista penkiolika straipsnių rinkinių.

Šių metų konferencijoje per dvi dienas buvo perskaityta 80 pranešimų Ažuolo, Beržo, Eglės, Liepos, Uosio, Vyšnios sekcijose, taip pat dviejuose plenariniuose posėdžiuose. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslininkai ir tyrėjai perskaitė penkis pranešimus.

Bronės Stundžienės tema – medžiai kaip folklorinės atminties objektas, Eugenijus Žmuida pristatė medį kaip svarbiausių įvykių centrą, remdamasis pasakos „Eglė žalčių karalienė“ ir Biblijos mito apie Adomą ir Ievą tekstais, Gražina Kadžytė aptarė Stelmuzės ažuolą kaip ženklą ir tekstą lietuvių / baltų kultūros paveldo erdvėje.

Įdomios, artimos folkloristams buvo temos, pasirinktos kitų prelegentų: Reginos Kvašytės („Medžiai latvių liaudies dainose ir jų lietuviškuose vertimuose“), Loretos Dauliuvienės („Patarlės ir priežodžiai apie medžius, jų atitikmenų paieška lietuvių ir vokiečių kalbose“), Liberto Klimkos („Medžių mitologizavimas tradicinėje lietuvių kultūroje“), Virginijos Apanavičienės („Medžio vaizdiniai lietuvių akademinėje muzikoje: mitologijos simboliai, etninės kultūros relikvai ir buitiniai daiktai“), Romualdo Apanavičiaus („Medžiai Šiaurės Europos etninių muzikos instrumentų gamybos ir vartojimo papročiuose“), Jono Mardosos („Medžių šakos Lietuvos gyventojų verbosė XX a. antroje–XXI a. pirmoje pusėje“). Domino taip pat literatūros ir tautosakos sankirtose komponuojamos temos: „Medžio simbolika XIX amžiaus lietuvių literatūroje, arba Nuo kosmologinės, mitinės sąmonės iki istorinio žvilgsnio į realybę“ (Eglė Kli-

maitė-Keturakienė), „Simono Daukanto miškas“ (Džiuljeta Maskuliūnienė), „Gyvenimo medis ir gyvenimas medyje“ (Danguolė Šakavičiūtė), „Miško ir medžio semantika Antano Baranausko poemoje *Anykščių šilėlis*“ (Gintaras Lazdynas).

Grynųjų literatūrologų pulkas, kuriame mūsų Institutui atstovavo Laima Arnatkevičiūtė („Medžio motyvas Igno Šeinius poetinės prozos rinkinyje *Naktis ir saulė*“) bei Manfredas Žvirgždas („Medis Henriko Nagio poezijos peizaže“), šioje konferencijoje buvo labai gausus, o daugiausia jų atvyko iš Latvijos. Klausytojams patiko Rūtos Kazlauskaitės („Žydinčios vyšnios vaizdinys lietuvių poezijoje“) bei Kęstučio Urbos („Mediniai personažai vaikų literatūroje“) pranešimai. Per medžio vaizdinius aptarta Anos Achmatovos (Nadežda Fiodorova), Sigitos Gedos (Gražina Skabeikytė-Kazlauskienė), Antano Vaičiulaičio (Gabija Bankauskaitė-Sereikienė), Mykolo Sluckio (Irena Baliulė), Romualdo Granausko (Audronė Raškauskienė), Jono Juškaičio (Virginija Balsevičiūtė-Šlekienė), Iljos Erenburgo (Fiodoras Fiodorovas) ir daugelio kitų rašytojų kūryba.

Vertingus pranešimus perskaitė kalbininkai Silvija Papaurėlytė („Žodžio *medis* asociacijų laukas“), Bronius Maskuliūnas („Daiktavardis *medis* senuosiuose lietuvių raštuose“), Jūratė Lubienė („Šiaurės žemaičių tarmės medžių pavadinimai: pasaulėvaizdžio mozaika“).

Į medžio tematiką bandyta žvelgti įvairiais aspektais: teatro (Petras Bielskis), dailės (Vytenis Rimkus, Marija Sivašova), istoriniu-filosofiniu (Nerijus Brazauskas, Kęstutis Šerpytis, Ramunė Burškaitienė), taip pat politologinio diskurso (Valdas Dambraiva), sporto įkultūrinimo (Regina Tamulaitienė, Luras Grajauskas), netgi medžio apdirbimo pramonės politizavimo (Arūnas Gumuliauskas) ir pan.

Konferenciją, kaip čia įprasta, pradėjo studentai, trys kurso filologai, pristatydami tyrimą „Mūsų pamatyti medžiai Šiauliuose“ (vadovė doc. I. Baliulė). Be to, dalyviai turėjo progos apžiūrėti Birutės Musnecienės fotografijų parodą „Medžiai“, viešėjo Šiaulių universiteto botanikos sode, keliavo po Šiaulių miškų urėdiją. Ištvermingiausiai medžio temą užbaigė šeštadienį, gegužės 14 dieną, Žagarėje vykusios Vyšnių sodo šventės metu pasodinę dvi vyšnaites. Sodas įsikurs vaizdingoje Švėtės upės pakrantėje, vos keli šimtai metrų nuo Latvijos. Čia bus įrengtas amfiteatras, kuriame galės vykti poezijos skaitymai ir kiti renginiai.

Gražina Kadžytė

MOKSLINIS SEMINARAS, SKIRTAS JUOZO AVERKOS 100-OSIOMS GIMIMO METINĖMS

Šių metų gegužės 26 dieną gražiu tarptautinio folkloro festivalio „Skamba skamba kankliai“ renginių prologu tapo miesto folkloristų ir svečių viešnagei Lietuvių literatūros ir tautosakos institute – Vileišių rūmuose, liudijančiuose šimtmetinę lietuviškosios savimonės atgavimo istoriją. Čia sukauptas Lietuvių mokslo draugijos archyvas, kurio rankraščiai ir fonografo įrašai yra unikalūs mūsų folkloro raidos liudytojais, čia turime ir vėlesnius, jau Lietuvių tautosakos archyvo sukauptus lobius, kuriuos retkarčiais vėta iškelti, parodyti visuomenei. Dėl to 2009 metų pavasarį buvo susipažinta su kupiškėno dr. Jono Balio, Lietuvių tautosakos archyvo kūrėjo, palikimu, viešėjo folkloro ansamblio „Kupkiemis“ iš Kupiškio. 2010-aisias, minėdami Lietuvių mokslo draugijos tikrojo nario, kaimo siuvėjo Mato Slančiausko

160-ąsias gimimo metines, į mokslinį seminarą pakvietėme Vilniaus joniškiečių kultūros bendriją „Sidabra“, taip pat svečiavosi puiki pasakotoja iš Šeduvos – Emilija Brajinšienė.

Šiomet stabtelėjome prie Juozo Averkos, kilusio iš Marcinkonių, Dzūkijos šilų kaimo, 100-ojo gimtadienio. Tai buvo ypač šviesi ir patraukli asmenybė, daugelio Vilniaus folkloro ansamblių, XX a. septintajame aštuntajame dešimtmetyje besikuriančių ir ieškančių savosios kūrybinės raiškos, vedlys Dzūkijos dainų keliais. Iki šiol tie, kam anuomet teko su juo bendrauti, keliauti po kaimus, rengti dzūkų vakarones Vilniuje, su meile mini *Dėdę Juozą*, kuris supažindino vilniečius su puikiais Dzūkijos žmonėmis. Todėl gimė mintis seminare „Asmenybės įtaka folkloro išsaugojimui ir sklaidai. Dzūkija“ plačiau aptarti keletą asmenybių, tikintis, jog ši tema galėtų išrutulioti netgi visą seminarų virtinę – juk tiek daug puikių pateikėjų bei rinkėjų dar kaip reikiant nepažintų gyvenimų slypi už gausaus Lietuvių tautosakos rankraštyno rinkinių.

Parodoje buvo eksponuotos iš Juzės Jurkonienės užrašytos *Druskininkų dainos*, Anelės Čepukienės (*Oi tu kregždėle*), Petro Zalansko (*Čiulba ulba sakalas*), Rožės Sabaliauskienės (*Atbėga elnias devyniaragis*), Agotės Žuraulienės (*Gili gili upelė*), Vinco Češkevičiaus (*Iš tikrovės ir iš pasakų*) tautosakos rinktinės ir Rankraštyne esantys rankraščiai, pagal kuriuos tos knygos ir buvo sudarytos.

Pirmąjį seminaro pranešimą „Asmenybės, vertos knygų: tautosakos rinktinių tradicija, gimusi iš Dzūkijos atradimų“ skaičiusi dr. Bronė Stundžienė, neabejodama susirinkusios publikos kompetencija, kiekvienos knygos nepristatinėjo, bet išsakė svaresnių, apibendrinamųjų minčių: asmenybės, kurių knygos jau išleistos, yra

ne tik to vertos, bet ir laimingos, kad sutiko savo užrašytojus, knygos sudarytojus ir leidėjus. Išvykdami į ekspedicijas, tautosakos tyrėjai visada tikisi rasti neeilinių pateikėjų, ir tos jų viltys dažniausiai išsipildo. Gyvosios kūrybos versmė neišsenkama, ir visuomet atsiras žmonių, kurių gyvenimus ji gaivina, pripildo prasmės. Palyginti neseniai, Merkinės ekspedicijoje, rinkėją sujaudino dainininkės saviesiems vaikams užrašytas *testamentas* – įrašas dainų sąsiuvinuose, kuriuose, pasak jos, sudėtas visas gyvenimas: džiaugsmas ir kančios, viltys ir nusivylimai, visi brangūs, savi žmonės, ją tikriausiai atsiminsiantys...

Pirmosios prelegentės gražiai pateiktas asmenybės saviraiškos, lūkesčių atvėrimas savitai pasuko visą seminaro kalbėseną: tolesni pranešimai buvo priimami kaip tam tikrės raiškės testamentiniai įvardijimai.

Labai gražiai apie tai kalbėjo Laima Purlienė, knygos apie Averką – tautosakos ir atsiminimų rinktinės *Mūsų dėdė Juozas* autorė. Ši knyga, pasakojimas apie kuklų XX a. didvyrį, knygnešį, švietėją, lietuviybės puoselėtoją, politinį kalinį, tremtinį, tautosakos rinkėją ir pateikėją, dorą lietuvių, be baimės per folkloro ansamblių kūrimą ir mokymą rengusį jaunimą Nepriklausomybės siekiui ir Dainuojančiai revoliucijai, išleista ir pristatyta pernykščio festivalio „Skamba skamba kankliai“ metu, taip pat kituose renginiuose. Todėl autorė naujai suformulavo savo pranešimo temą: „Mūsų Dėdė Juozas: Averkos asmenybės žavesys bei įtaka Vilniaus miesto folkloro ansamblių dzūkiškojo tautosakos atlikimo sampratai“. Ji apgailestavo, kaip mums kartais pristinga Dėdės Juozo dvasios tvirtybės, kai, norėdami įtikti, būti pagirti, pakviesti, trumpiname, „konvertuojame“ į modernesnę stilių savo brangiausias, prasmingiausias ilgas, rimtas dainas, nedrįsdami taip kaip jis ramiai, tačiau

tvirtai ištarti: „Ne, aš kitaip nedarysiu, nes darau tai, ką myliu ir branginu.“ Pranešėja su meile vardijo po įvairius ansamblius pasklidusius dainininkus, kurie mokėsi tiesiogiai iš Dėdės Juozo, su juo daug bendravo, perėmė ne tik folklorinę sampratą, bet ir etines nuostatas, kartu primindama, kad dabar nepelnytai pamirštame kitą anų dienų folkloro vedlį, ansamblių kūrėją ir vadovą Kazimierą Kalibatą. Daugeliu atvejų šio dueto būta itin svarbaus. Jie ir dar ne vienas vyresniosios kartos tautos dvasios sergėtojų yra tarytum mūsų dvasios įtėviai, kurių gyvenimo ir kūrybos testamentai turėtų būti mūsų priimti kaip garbės pareiga, nuolatos aptariami ir vykdomi.

Šitaip savo garbiojo senolio, Dzūkijos dainiaus Petro Zalansko vaikai ir vaikaičiai yra susitelkę prie *Tėvulio* kūrybinio paveldo. Neseniai pas *Tėvulį* iškeliavusi jo mylima dukra Birutė Zalanskaitė visą savo gražų, bet trumpą profesionalios muzikės gyvenimą skyrė Dzūkijos dainynui populiarinti, solinio dainavimo tradicijai tęsti, reikalui esant, suburdama visos giminės ansamblį dainuoti Petro Zalansko dainas. Taip buvo pristatant antrąjį tautosakos rinktinės *Čiulba ulba sakalas* leidimą, papildytą 1989–aisiais dar nedrįstais spausdinti dievoieškos ir tautiškiųjų aspiracijų tekstais iš kūrėjo užrašų sąsiuvinių. Beje, antruoju knygos leidimu ir kompaktine plokštele prie jos pasirūpino kita Zalanskaitė, jauniausioji iš seserų – Marija Liugienė. Jos dukra Modesta Liugaitė

VU bakalaureatui pasirinko temą „Liaudies dainininko pasaulis. Petro Zalansko pasaulėjauta ir aplinka“. Darbas buvo išspausdintas *Tautosakos darbuose* (1999, t. X (XVII), p. 83–158). Pranešimui „Petro Zalansko kūrybinis testamentas vaikams, vaikaičiams ir bičiuliams“ parinktos teksto ištraukos buvo iliustruotos filmuota medžiaga iš Mardasavo; jos kopija taip pat turėtų papildyti Lietuvių tautosakos rankraštyno videoteką.

Taip gražiai buvo prieita iki paskutinio pranešimo – „Šviesiausios Dzūkijos asmenybės mano gyvenimo ir kūrybos kelyje“, kuriame nuo vaikystės patyrimų ir prisiminimų apie tėvą, per sutiktus Dzūkijoje ir kitur žmones, iš jų išmoktas dainas ir gyvenimo pamokas gražiai atsivėrė mūsų nuostabioji Veronika Povilionienė. Jos klausymasis buvo tam tikras stebuklas, išspaudžiantis ašarą, brandinantis mintį, kad ir tai turi būti palikta kaip *testamentas*. Beje, seminaras ir baigėsi kvietimu mums patiems, kiekvienam iš mūsų, savo rankomis ir žodžiais liudyti buvusias ekspedicijas, sutiktus žmones, išmoktas dainas ir visa kita, ką paveldėjome pasirinkę tautosakinės atminties sergėtojų kelią.

Seminarą natūraliai užbaigė vakaronė – pasidainavimai dzūkų tradicija iš R. Sabaliauskienės, J. Averkos, P. Zalansko bei kitų pateikėjų repertuaro. Joje Veronika Povilionienė dainavo pati, rikiauvo dainoms ir Vilniaus miesto folkloro ansamblius – „Dijūtą“, „Jorę“, „Versmę“, „Vilnelę“, „Vilniaus dzūkulius“ ir kitus.

Grażina Kadžytė